

Dzieje miasta Nowego Sącza

Pod red. Feliksa Kiryka, t. I,

Warszawa – Kraków 1992, PWN, ss. 836, ryc., indeksy

Obserwowany obecnie wzrost zainteresowań historią regionalną i lokalną inspiruje nowe publikacje z tego zakresu. Trud ich przygotowania podejmują z jednej strony miejscowi miłośnicy historii, z drugiej korzystając z mecenatu władz lokalnych autorami są zawodowi historycy. Zaplanowana na trzy tomy monografia Nowego Sącza jest przykładem tej drugiej możliwości. Jej redaktorowi, wielce zasłużonemu dla badań regionalnych Małopolski, prof. Feliksowi Kirykowi, udało się skompletować zespół specjalistów zajmujących się różnymi aspektami dziejów miasta i życia miejskiego, posiadających duży dorobek i reprezentujących wysoki poziom naukowy. W skład zespołu weszli: archeolog, geograf oraz historycy, w tym specjaliści od dziejów osadnictwa, prawa i ustroju, sztuki, urbanistyki, szkolnictwa i oświaty oraz dziejów kościelnych. Zespół ten gwarantował kompetentne opracowanie przeszłości Nowego Sącza.

Otrzymałiśmy właśnie pierwszy tom jego dziejów, obejmujący charakterystykę środowiska geograficznego oraz prehistorię i historię miasta, wraz z jego zapleczem, do I rozbioru Polski, kiedy to Nowy Sącz dostał się pod panowanie Habsburgów.

Krótki wstęp, pióra redaktora tomu, znakomicie wprowadza nas w dotychczasowy stan badań nad dziejami miasta oraz prezentuje zasadnicze cele monografii i jej problematykę. Charakterystyka środowiska geograficznego (autorstwa Jana Flisa) ujmuje fizjografię terenu miasta i jego okolic, hydrografię, klimat, szatę roślinną i warunki rozwoju gospodarki. Wszystko to zostało przedstawione w kontekście czynników miastotwórczych, co zasługuje na podkreślenie.

Dalsze partie tomu zawierają zasadnicze rozważania. Podzielono je na trzy części: „Miasto średniowieczne”, „W czasach odrodzenia, reformacji i kontrreformacji”, „W kręgu kultury sarmackiej”. Na końcu zamieszczono interesujący aneks, zawierający studia: o heraldyce miejskiej (napisał Zbigniew Wojas) oraz obszerną charakterystykę środowiska szlachty urzędniczej w Nowym Sączu od XVI do XVIII wieku, przygotowaną przez Stanisława Cynarskiego i Alicję Falniowską-Gradowską. Studium to znakomicie uzupełnia rozważania o ludności miasta, dopełniając jej obraz o grupę społeczną, której zazwyczaj poświęcano niewiele miejsca w dotychczasowych monografiach miejskich. To duże osiągnięcie tego tomu.

Część pierwsza – „Miasto średniowieczne”, jest obszerniejsza niżli mówi o tym jej tytuł. Zamieszczono tutaj bowiem rozważania Marii Cabalskiej o pradziejach i wczesnym średniowieczu Sądeckizny oraz Jerzego Rajmana o osadnictwie okolic

Nowego Sącza w okresie wielkiej reformy agrarnej i urbanizacyjnej, jaką ziemie polskie przeżywały w XIII–XV wieku. W ten sposób otrzymaliśmy szeroką panoramę problematyki osadniczej regionu, w którym po 8 listopada 1292 roku powstało miasto Nowy Sącz. Jego początki w szerokim kontekście problemów politycznych i gospodarczych przełomu XIII i XIV wieku omówił Feliks Kiryk. Następnie proces kształtowania się układu przestrzennego od czasów przedlokacyjnych, poprzez lokację na prawie niemieckim i rozwój miasta w XIV i XV wieku przedstawili Zbigniew Beiersdorf i Bogusław Krasnowolski.

Otrzymaliśmy w ten sposób wzorcowe opracowanie przemian przestrzeni miejskiej w czasach średniowiecza. Dodajmy od razu, iż rozważania swoje autorzy kontynuowali również w odniesieniu do czasów późniejszych. Zostały one zamieszczone w dalszych częściach monografii. W następnej kolejności omówiono początki i działalność władz miejskich (Zdzisław Noga), życie gospodarcze i środowisko mieszkańców miasta (F. Kiryk), środowisko kościelne (Jan Kracik), szkolnictwo (Jan Krukowski) oraz architekturę i sztukę gotycką (Z. Beiersdorf, B. Krasnowolski). Część pierwszą kończy charakterystyka roli Nowego Sącza jako centrum administracyjnego oraz jego dziejów politycznych (F. Kiryk).

Część druga – „W czasach odrodzenia, reformacji i kontrreformacji”, obejmuje okres od początku XVI do połowy XVII wieku. Zawarto tutaj również charakterystykę głównych aspektów życia miejskiego. Podział przestrzeni miejskiej, jej zasiedlenie, stosunki własnościowe, dalej władze miejskie, życie gospodarcze i mieszkańców przedstawił Franciszek Leśniak, stosunki kościelne J. Kracik, oświatę i szkolnictwo J. Krukowski, architekturę i sztukę miasta Z. Beiersdorf i B. Krasnowolski. Zabrakło tutaj jednak omówienia dziejów politycznych, chociaż pewne ich elementy zostały nakreślone przez wspomnianych wyżej autorów, jak i w części trzeciej.

Ta zaś – „W kręgu kultury sarmackiej”, została poświęcona dziejom Nowego Sącza od połowy XVII wieku do 1772 roku. Omówiono tutaj dzieje polityczne miasta, zniszczenia wojenne będące następstwem wojen oraz klęski elementarne, następnie próby odbudowy miasta po zniszczeniach, jego życie gospodarcze i zmiany prawno-ustrojowe (Tomasz Opas), stosunki kościelne (J. Kracik), oświatę, szkolnictwo i opiekę społeczną (J. Krukowski), przemiany urbanistyczne czasów upadku miasta, architekturę i sztukę (Z. Beiersdorf, B. Krasnowolski) oraz ujemny wpływ na życie miejskie wydarzeń związanych z konfederacją barską (Andrzej Wasiak). Jeszcze w czasie jej trwania, w czerwcu 1770 roku, Nowy Sącz wraz z okolicą został zagarnięty przez Austrię. Rozpocząła się epoka zaborów.

Otrzymaliśmy w ten sposób cenne i bardzo pożyteczne wydawnictwo. Należy także podkreślić, iż wszyscy autorzy akcentowali w swoich rozważaniach zarówno problemy szersze, związane z dziejami miast, jak i aspekty specyficzne dla przeszłości Nowego Sącza. Tom pierwszy monografii będzie więc interesującą lekturą zarówno dla mieszkańców i miłośników tego miasta, jak i dla historyków miast polskich.

RYSZARD SZCZYGIEL
(Lublin)